

**РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «СУСПІЛЬНОГО БЛАГА»
У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД
ТА ЙОГО ВТІЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ**

Кріцак Іван Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології навчально-
наукового інституту № 1 (підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України),
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Токар Петро Танасійович

*кандидат юридичних наук
Начальник ГУНП в Харківській області
м. Харків, Україна*

Гладкова Євгенія Олексіївна

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
соціального-психологічного забезпечення, супроводу
та реабілітації МВС,
Навчально-науковий інститут № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

«Вчителі та батьки
є найбільшими авторитетами для дитини».

Однією з важливих проблем побудови якісної вищої освіти є відсутність щоденного аналізу/аналітики багатьох зарубіжних та українських наукових джерел, де можна відшукувати кращі освітні та наукові практики й програми. На сьогодні наукометрична платформа Web of Science (WoS) містить понад 2 млн наукових статей присвячених вищій освіті. Бібліотека Вернадського понад 10 тис. наукових фахових статей. Їх всіх потрібно перерахувати шляхом техніки скорочитання, усіляко опрацьовувати та видавати комплексні наукові праці із зазначенням масиву наукового матеріалу, який вдалося дослідити. Для того, щоб максимально наблизити науку та практику нами пропонується безпосередньо у практичних підрозділах відкривати

науково-дослідні інноваційні центри, де наука переплететься з практикою.

Виникає запитання: чи можна сьогодні говорити про «кризу» у сфері вищої освіти (*авт. через бурхливий розвиток ІІІ та багатьох інших факторів впливу ютуб, тік-ток, нейро- нанотехнологій, особливо що стосується сучасної молоді*) на інституційному, дисциплінарному, національному та міжнародному рівнях. Тут важливо побачити причини поширеності кризового дискурсу, запропонувати радикальні рішення та шляхи подальшого розвитку чи подолання труднощів вищої освіти [1]. В українських реаліях дискурс «кризи вищої освіти» доцільно розглядати крізь призму викликів війни, економічної нестабільності та відтоку наукових кадрів, що потребує не лише діагностики проблем, а й вироблення стратегій відновлення та модернізації системи. Акцент має бути зроблений на інтеграції міжнародного досвіду, зміцненні державної підтримки та розвитку інноваційних підходів у викладанні й управлінні університетами.

Вплив авторитетів та соціального оточення на вибір освітньої траєкторії: порівняльний аналіз в'єтнамського та українського контекстів. Важливо акцентувати на чинниках, що впливають на вибір в'єтнамськими учнями старших класів подальшого освітнього шляху після школи, використовуючи модель Пола з акцентом на інформацію, час і можливості. На основі опитування понад 3 800 учнів та інтерв'ю виявлено, що на рішення найбільше впливають поради батьків і викладачів, участь в орієнтаційних заходах, місце проживання, особисті інтереси, очікувані кар'єрні перспективи та умови навчання [2]. Вибір подальшого освітнього шляху учня значною мірою залежить від впливу батьків, учителів та найближчого оточення, які часто виступають ключовими авторитетами у формуванні його світогляду та життєвих орієнтирів. Саме тому важливо забезпечити належну підготовку й підтримку педагогів та активну просвітницьку роботу з батьками, щоб їхні поради й приклад сприяли усвідомленому й виваженому вибору дитини.

Обмежені переваги вищої освіти у залученні молоді до неформального навчання або самоосвіти: досвід Європи. Важливо побачити, наскільки вища освіта сприяє участі молодих людей у неформальній освіті, та як цей ефект обмежується індивідуальними характеристиками й соціальним контекстом. На основі даних опитування дорослих у 29 європейських країнах іноземні автори доводять, що переваги вищої освіти у цій сфері залежать від соціального походження, доходів домогосподарства, а також від рівня інноваційності та економічного розвитку країни [3]. Доцільно враховувати, що переваги вищої освіти для залучення молоді

до неформальної освіти або самоосвіти значною мірою залежать від соціального походження, матеріального становища та регіональних особливостей. Тому державна політика та інституційні програми мають спрямовуватися на подолання цих обмежень шляхом розвитку інноваційного середовища, підвищення економічної спроможності регіонів та створення доступних можливостей для продовження навчання позаформальними освітніми установами.

Явище рефлексії у вищій освіті: чи варто його викорінювати?

Сьогодні дедалі більшого поширення у багатьох зарубіжних країнах набуває концепція рефлексії у вищій освіті, зокрема в навчанні та викладанні професійних дисциплін. Звідси важливо переосмислити рефлексію в академічному середовищі [4]. В нашій державі вища освіта дедалі більше зосереджується на теоретичній «рефлексії», що часто відриває навчальний процес від реальних потреб ринку праці. Це зумовлює гострий дефіцит викладачів-практиків, здатних передавати студентам сучасний прикладний досвід та навички. З іншого боку викладачі-практики зіштовхнувшись з труднощами академічного середовища не бажають присвятити себе повною мірою формуванню високих якостей вищої освіти.

Інтерв'ювання як інструмент формування та популяризації внеску вищої освіти у глобальне суспільне благо на прикладі Англії. Суттєвим є внесок англійської вищої освіти та наукових досліджень у формування глобального суспільного блага, спираючись на інтерв'ю з представниками університетів, та освітніх організацій. У такому спектрі глобальні інтереси часто розглядаються крізь призму національних [5]. Широке використання методу інтерв'ювання керівників університетів, відомих науковців, випускників та іноземних студентів може стати ефективним інструментом популяризації вищої освіти як на національному, так і на міжнародному рівнях. Такий підхід дозволить не лише презентувати успіхи та інновації закладів, а й підкреслить їхню роль у формуванні глобального суспільного блага, щоразу засвідчуючи багатоперспективність і привабливість української освіти для широкої аудиторії.

Методологічна модернізація досліджень у сфері вищої освіти: від критики обмеженості до впровадження інноваційних підходів. Сьогодні зазвичай відбувається обмеженість методів, що використовують дослідники вищої освіти у публікаціях провідних наукових журналів галузі. Науковці часто обирають простіші або менш суворі методи, що може знижувати якість досліджень замість використання ширшого спектра доступних підходів. Це, ставить під сумнів здатність таких досліджень поглиблювати академічне розуміння ключових явищ у сфері вищої освіти [6]. В українських дослідженнях вищої освіти

доцільно активніше впроваджувати сучасні методи, що дозволяють отримати глибші та більш різнобічні результати. Метод «снігової кулі» (*Snowball Sampling*) дає змогу знаходити респондентів у закритих або специфічних спільнотах через рекомендації вже опитаних учасників, а метод *метафізичного аналізу* допомагає виявити глибинні смисли, цінності та філософські засади освітнього процесу. *Дельфі-метод* передбачає багатоетапне опитування експертів для досягнення консенсусу щодо реформ чи стратегій розвитку, тоді як *аналіз соціальних мереж* (*Social Network Analysis*) дозволяє вивчати структуру комунікацій та взаємодій у навчальному середовищі. *Наративний аналіз* відкриває можливості дослідження особистих історій студентів та викладачів з метою виявлення прихованих тенденцій, а *феноменологічний підхід* зосереджується на глибинному розумінні індивідуального досвіду учасників без жорстких теоретичних рамок. *Етнографічне дослідження* забезпечує занурення у культуру та практики конкретного освітнього середовища, а метод *фотоголосів* (*Photovoice*) дає змогу самим учасникам фіксувати свій досвід через фотографії. *Кейс-стаді з мультидисциплінарним аналізом* дозволяє комплексно вивчати окремі університети чи програми, тоді як *дизайн-мислення* (*Design Thinking*) сприяє креативному пошуку розв'язання освітніх проблем за участі всіх стейкхолдерів. *Аналіз великих даних* (*Big Data Analytics*) відкриває нові можливості для виявлення закономірностей у поведінці студентів на основі цифрових слідів та даних навчальних платформ, а метод *«future foresight»* (прогнозування майбутнього) допомагає моделювати сценарії розвитку вищої освіти з урахуванням технологічних, економічних та культурних змін. Така методологічна різноманітність може значно підвищити якість українських наукових досліджень та зробити їх більш релевантними до викликів сучасності.

Передбачувальне управління у вищій освіті: фінський досвід. Концепція передбачувального управління у сфері вищої освіти Фінляндії передбачає створення візій, дорожніх карт і прогнозних звітів для визначення майбутніх потреб освітньої системи. Ці інструменти впливають на стратегічні рішення, розподіл ресурсів та рівень освіти населення, а також сприяють реформам через спільне формування бачення майбутнього. Такі практики формують довгострокові цілі, базуючись на підході до майбутнього з позицій розвитку людського капіталу [7]. Пропонується впроваджувати фінське «передбачувальне управління» у сфері вищої освіти шляхом створення довгострокових візій та дорожніх карт, спрямованих на випереджувальне реагування на демографічні, економічні та безпекові виклики, зокрема у зв'язку з війною та відновленням країни. Такий підхід дозволить узгодити

стратегічні цілі розвитку освіти з потребами ринку праці та людського капіталу, забезпечуючи ефективний розподіл ресурсів і координацію між державою, закладами освіти та громадськістю.

Неабияке значення у цих процесах відіграє інформаційно-аналітичний центр/штаб ЗВО, який повинен готувати для ректора управлінські рішення на основі багатостороннього огляду великої кількості ЗВО України та світу щодня. Неабияке значення у цих процесах відіграють тренінги, підвищення кваліфікації, активна участь в інформаційному просторі платформ ютуб, тік-ток, реклама ЗВО тощо.

Концепція «суспільного блага» у вищій освіті: японський досвід. У японській вищій освіті поняття «суспільне благо» сприймається/розглядається як користь для суспільства, що виходить за межі індивідуальних інтересів, з акцентом на відкритий доступ освіти. Роль університетів полягає у формуванні освічених громадян, генерації нових знань і розвитку продуктивної співпраці з громадськістю, де простежується перехід від традиційного державного втручання до стратегічного планування та збереження балансу між фінансуванням і автономією закладів [8]. Японську концепцію «суспільного блага» у сфері вищої освіти доцільно розглядати як поєднання доступності освіти та її орієнту на розвиток громадянської свідомості, наукового потенціалу й міжнародної співпраці, що виходить за межі вузьких корпоративних чи політичних інтересів. З огляду на виклики воєнного часу, економічні обмеження та необхідність інтеграції у світовий науково-освітній простір, важливим є збереження балансу між автономією закладів вищої освіти, державною підтримкою та стратегічним плануванням, спрямованим на забезпечення довгострокового суспільного ефекту.

Баланс між ринковими механізмами та суспільною місією вищої освіти: англійський досвід. Трансформація політики вищої освіти Англії під впливом неоліберальної ринкової моделі з 1979 до 2012 рік поступово замінила орієнтацію на «суспільне благо» комерційними підходами, передавши відповідальність за його досягнення від держави до університетів. На основі інтерв'ю з управлінцями та політичними експертами попри домінування ринкової логіки, більшість респондентів підтримують ширше бачення суспільної ролі вищої освіти, хоча конкретизації цих уявлень часто бракує [9]. Доцільно забезпечити баланс між ринковими механізмами у сфері вищої освіти та її суспільною місією, уникнувши повного підпорядкування освітньої політики економічним інтересам. Для цього необхідно чітко визначити та закріпити на законодавчому рівні поняття «суспільного блага» у вищій освіті, забезпечивши його реалізацію через державну

підтримку, прозорі механізми фінансування та орієнтацію на колективні й нематеріальні вигоди для суспільства.

Суспільне благо у вищій освіті: французька республіканська модель та уроки для України. Взаємозв'язок між вищою освітою та суспільним благом у Франції, зосереджується на «республіканській моделі», що базується на концепції публічної служби та загального інтересу, яку забезпечує держава. Сьогодні ж неоліберальні реформи, зокрема *Parcoursup*, *Bienvenue en France* та *Loi de Programmation Recherche*, створюють загрози цій моделі, попри її соціальну спрямованість і державні гарантії доступу до освіти та фінансування фундаментальних досліджень [10]. Доцільно посилити роль держави як гаранта доступності та якості вищої освіти, забезпечивши фінансування фундаментальних досліджень і підтримку студентів із соціально вразливих груп. При цьому важливо впроваджувати реформи, які підвищують ефективність системи, але не підривають її суспільну місію та принципи загального інтересу.

Висновки. Загалом, реалізація концепту «суспільного блага» у вищій освіті України потребує поєднання міжнародного досвіду з національними особливостями, особливо в умовах війни та післявоєнної відбудови. Основними завданнями є: подолання кризи через інтеграцію науки та практики, підготовку педагогів і роботу з батьками як ключовими авторитетами для молоді, залучення викладачів-практиків, впровадження інноваційних методів досліджень і передбачувального управління, баланс між ринковими механізмами та суспільною місією, а також забезпечення відкритого доступу до освітніх ресурсів і заходів, що сприятиме розвитку громадянської свідомості, наукового потенціалу та міжнародної співпраці.

У межах реалізації концепту «суспільного блага» в умовах нинішнього воєнного стану та післявоєнної відбудови доцільно забезпечити максимальну відкритість вищої освіти, зокрема шляхом вільного доступу до лекцій, семінарів та інших освітніх заходів та програм. Кожне заняття, будучи унікальним за змістом і подачею матеріалу у живому режимі академічної атмосфери, дозволяє викладачеві не лише здивувати слухачів, а й передати тонкощі професії, процесу чи явища, формуючи глибоке й цілісне розуміння обраної спеціальності для широкого кола зацікавлених осіб.

Особливої уваги заслуговує значення інтерв'ю та інтерв'ювання як ефективного інструменту/методу комунікації й популяризації діяльності закладів вищої освіти (ЗВО). Наш досвід роботи в цьому напрямі, підтверджує високу результативність системного підходу. Вважаємо доцільним, щоб кожен ректор чи будь-який керівник принаймні раз на тиждень видавав широкомасштабне інтерв'ю,

підготовкою якого займалася б професійна команда. Протягом тижня можна акумулювати значний обсяг інноваційної та актуальної інформації про світові тенденції, яку надалі слід використовувати на різноманітних платформах, у тому числі у форматі відео- та письмових інтерв'ю. До цього процесу варто залучати широкий спектр науковців, практиків і носіїв соціального досвіду, адже саме ректор має змогу інтегрувати та мобілізувати всі наявні знання задля досягнення спільного блага. Такий підхід не лише відображає певну центристську ідею у вищій освіті, але й здатний поширювати її на широкий загал, адже керівник закладу чи структурного підрозділу є публічним обличчям інституції, уособлюючи її цінності та авторитет у професійному і суспільному середовищі.

Концепція/концепт суспільного блага у ЗВО є надзвичайно влучним і потребує ґрунтовної розробки на національному рівні. Поки що важко визначити весь спектр цінностей, тактик і стратегій, які слід у нього закласти, однак очевидно, що пріоритети повинні вибудовуватися у певній послідовності: від богоцентричної ідеї – як духовного та морального фундаменту, – до людиноцентризму та державоцентризму. У такому розумінні «суспільне благо» в площині державоцентризму може охоплювати змістові відтінки на кшталт благоденства, благородства, Благодаті та інших найвищих людських і суспільних чеснот.

У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, маємо поступово відходити від суто людиноцентричної парадигми та орієнтуватися на «суспільне благо» як основу суспільного служіння. Це передбачає готовність до різних форм соціального служіння та жертвності, адже, як сказано у Святому Письмі, «віра без діл мертва» (*Якова 2:17*), а Христос навчає: «Хто з вас хоче бути найбільшим у цьому світі – нехай буде слугою всім» (*Матвія 20:26-27*). Всякий викладач ЗВО часто прибігає до класичної фрази «Ваш покірний слуга».

У такому баченні концепт/концепція соціального блага передбачає розширений розвиток освіти, науки й культури на принципах відкритості та широкого доступу. Адже впродовж життя людина не зможе охопити всі знання, але, за наявності бажання та використанні сучасних інформаційних/масмедійних технологій, має можливість знайти саме те, що їй потрібно. Це особливо важливо для тих, хто не має змоги здобути високий рівень освіти: у вільний час навіть особи, що перебувають у місцях позбавлення волі, можуть переглядати відеолекції, здобувати нові знання та формувати високі цілі.

Таким чином, місія «суспільного блага» у вищій освіті – це принаймні один день для людей, подібно як суботник для прибирання. Вона полягає у тому, щоб поділитись цінностями,

знаннями та можливостями з ближнім, а актуалізація цієї ідеї є вкрай важливим завданням, яке слід посилити й розвинути в межах наукових дискусій та конференцій.

Література:

1. Tight M. The crisis literature in higher education. *Higher Education Quarterly*. 2024. № 78(4). Article e12504. DOI: 10.1111/hequ.12504
2. Trinh T. M., Le T. T. K., Le K. M. A., Nguyen C., Tran T. N. Shaping choices: factors influencing Vietnamese high school students' transition to higher education. *Higher Education*. 2024. DOI: 10.1007/s10734-024-01384-x
3. Ilieva-Trichkova P., Boyadjieva P. Bounded advantages of higher education regarding young adults' participation in nonformal education. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. 2024. № 15(2). Pp. 123–140. <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.4433>
4. Tight M. Reflection: an assessment and critique of a pervasive trend in higher education. *European Journal of Higher Education*. 2024. № 14(2). pp. 324–342. DOI: 10.1080/21568235.2023.2193345.
5. Marginson S., Yang L. L., Brotherhood T. Making the world a better place? English higher education and global public good. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 99–127. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01289-9>
6. Huisman J. The use of methods: Are higher education scholars lazy or insufficiently skilled? *Higher Education Research & Development*. 2024. № 43(1). Pp. 260–266. DOI: 10.1080/07294360.2024.2305961
7. Kallo J., Välimaa J. Anticipatory governance in government: The case of Finnish higher education. *Higher Education*. 2025. № 89(2) pp. 367–385. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01292-0>
8. Huang F. T., Chen L. L., Horiuchi K. Exploring perceptions of public good(s), government, and global contributions in Japanese higher education: A phenomenographic approach. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 239–257. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01299-7>
9. Marginson S., Yang L. Higher education and public good in England. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 183–203. DOI: 10.1007/s10734-024-01339-2
10. Carpentier V., Courtois A. Higher Education and the Public Good in France. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 223–238. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01293-z>